

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри педагогіки та психології Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти Кінах Нелі Володимирівни про дисертацію Бовгирі Дмитра Дмитровича на тему «Формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу», що подана до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується масштабними соціальними, правовими та освітніми трансформаціями, що зумовлюють підвищення вимог до професійної підготовки майбутніх юристів. В умовах розбудови правової держави, утвердження принципів верховенства права, демократизації суспільних відносин та інтеграції України до європейського освітнього й правового простору особливої значущості набуває формування особистості юриста, здатного не лише якісно виконувати професійні функції, а й діяти відповідно до високих морально-етичних стандартів, гуманістичних цінностей та принципів соціальної відповідальності.

Актуальність проблеми посилюється сучасними викликами цифровізації, глобалізації, інформаційного перенасичення та суспільної нестабільності, які вимагають від майбутніх юристів високого рівня правової свідомості, культури професійного спілкування, здатності до критичного мислення, саморефлексії та безперервного самовдосконалення. За таких умов особистісна культура виступає важливим чинником професійної компетентності юриста, визначаючи його готовність до прийняття відповідальних рішень, дотримання норм професійної етики та ефективної взаємодії з різними соціальними групами. Водночас аналіз наукових досліджень і практики підготовки майбутніх юристів засвідчує недостатню розробленість педагогічних механізмів формування особистісної культури здобувачів юридичної освіти. Традиційна система професійної підготовки часто зосереджується переважно на засвоєнні фахових знань і формуванні професійних умінь, залишаючи поза належною увагою питання особистісного розвитку, духовного зростання та досягнення професійної зрілості. У цьому контексті особливої актуальності набуває акмеологічний підхід, який орієнтує освітній процес на досягнення особистістю вершин професійного та особистісного розвитку («акме»), створює умови для самореалізації, самопізнання та самовдосконалення майбутнього фахівця. Реалізація акмеологічного підходу в підготовці майбутніх юристів сприяє гармонійному поєднанню професійної компетентності, особистісної культури, моральної відповідальності та готовності до ефективної правозастосовної діяльності.

У ракурсі зазначеного виконане дисертаційне дослідження є своєчасним та суспільно значущим, оскільки спрямоване на розв'язання актуальної

науково-педагогічної проблеми формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію підготовлено відповідно до тематичного плану наукових досліджень Хмельницького національного університету «Формування особистості як суб'єкта самотворення» (ДР № 0119U103663), «Психолого-педагогічні засади професійно-особистісного розвитку фахівців в умовах трансформації суспільства» (ДР № 0125U003711). Тема дисертації затверджена вченою радою Хмельницького національного університету (протокол № 3 від 27.10.2022 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Оцінюючи роботу за параметрами новизни, зазначимо, що автором вперше теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу (інтеграція акмеологічного змісту в професійну підготовку майбутніх юристів; забезпечення ціннісно-сміслового ставлення до професії юриста; залучення майбутніх юристів до правопросвітницької та соціально-комунікативної діяльності в юридичних клініках; орієнтація практичної підготовки майбутніх юристів на досягнення особистісного і професійного «акме»); розроблено структурно-функціональну модель формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу, яка поєднує цільовий, теоретико-методологічний, організаційно-змістовий та результативний блоки; конкретизовано компонентну структуру особистісної культури майбутніх юристів (когнітивний, аксіологічний, ціннісно-смісловий, комунікативний, діяльнісний), критерії (інтелектуально-пізнавальний, ціннісно-смісловий, соціально-комунікативний, практико-орієнтований), рівні та показники сформованості особистісної культури студентів правників ЗВО; уточнено сутнісний зміст понять «особистісна культура» та «особистісна культура майбутніх юристів»; подальшого розвитку набули зміст, форми, методи та технології формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу.

Даючи загальну оцінку роботі, наголосимо на визначенні наукознавчих складників дослідницького корпусу, їх чіткості, відповідності меті й змісту застосованих методів наукового пошуку; обґрунтованості методологічних орієнтирів, які взаємоузгоджені й вмотивовані, віддзеркалюють зміст заявленої теми та наукових пошуків автора на всіх етапах дослідницької роботи.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів. Результати дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес Рівненського інституту Київського університету права НАН України (довідка № 06-28 від 30.03.2026), Національного університету «Острозька академія» (довідка № 37 від 30.03.2026), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/30 від 02.04.2026), Західноукраїнського національного університету (довідка № 057/93 від

26.03.2026).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Матеріали дослідження мають практичну цінність для здобувачів вищої освіти різних рівнів (магістрів, аспірантів, докторантів) у межах їхньої освітньої та науково-дослідницької діяльності. Отримані результати можуть бути використані в освітньому процесі з метою вдосконалення професійно орієнтованого навчання іноземної мови не лише майбутніх юристів, а й фахівців інших галузей професійної підготовки.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом. Змістове наповнення розділів і підрозділів корелює з назвою структурних компонентів порушеної проблематики, що взаємозумовлені та спрямовані на розв'язання мети й основних завдань дослідження, зреалізованих у висновках. Повний обсяг роботи – 289 сторінок, із яких основний текст викладено на 190 сторінках, візуалізований 14 таблицями, 9 рисунками та додатками, які доповнюють й увиразнюють уявлення про достовірність проведеного здобувачем наукового пошуку.

У першому розділі **«Теоретичні засади формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу»**, розкрито понятійну сітку, яка вирізняється алгоритмізованістю, логічністю і змістовою наповненістю термінів. Систематизація та узагальнення результатів вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень дали змогу розглядати особистісну культуру як складний багатовимірний феномен, що поєднує філософський, культурологічний, педагогічний і правничий аспекти та виступає не лише підґрунтям морально-етичного становлення особистості студента, а й важливим чинником його майбутньої професійної діяльності. Визначено, що особистісна культура є інтегральною характеристикою особистості, яка синтезує освіченість, моральні якості, професійні компетентності, здатність до саморозвитку та самовдосконалення. Наголошено, що акмеологічний підхід у професійному становленні майбутніх юристів є цілісною стратегією особистісного та професійного зростання, у межах якої досягнення вершин професійної майстерності нерозривно пов'язується з розвитком особистісної культури на засадах етики, гуманізму та соціальної відповідальності. Такий підхід забезпечує підготовку юристів нового покоління, для яких професійна компетентність поєднується з усвідомленням суспільної місії та відданістю гуманістичним цінностям в умовах сучасного цифрового суспільства.

Доведено, що філософсько-деонтологічна підготовка формує основу професійної суб'єктності майбутнього юриста, забезпечуючи трансформацію правових норм у внутрішні ціннісні орієнтири, такі як справедливість, честь, гідність і відповідальність. Психологічна підготовка сприяє розвитку емоційної стійкості, рефлексивності та емпатії, тоді як мовна освіта виступає важливим інструментом професійної комунікації, інтелектуального впливу та міжнародної конкурентоспроможності фахівця. Встановлено, що культурологічна підготовка забезпечує інтеграцію майбутнього юриста в національний і світовий культурний простір, сприяє формуванню його естетичної зрілості, правової

ідентичності та професійного світогляду. У зв'язку з цим формування особистісної культури майбутнього юриста засобами акмеологічного підходу розглядається не лише як освітній процес, а як стратегія проектування та досягнення професійного й особистісного «акме». Особливу увагу приділено акмеологічному потенціалу гуманітарної освіти у формуванні готовності майбутніх юристів до відповідальної професійної діяльності. За таких умов особистісна культура виступає фундаментом професійної активності, забезпечуючи здатність застосовувати набуті знання для ухвалення справедливих рішень на основі принципів гуманізму, законності та високої соціальної відповідальності.

У другому розділі **«Обґрунтування педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу»** визначено, що формування особистісної культури майбутніх юристів на засадах акмеологічного підходу розглядається як цілісний і багатокомпонентний процес, структуру якого утворюють когнітивний, аксіологічний, комунікативний та діяльнісний компоненти. Рівень розвитку кожного з них відображається через відповідні критерії оцінювання — інтелектуально-пізнавальний, ціннісно-смысловий, соціально-комунікативний та практико-діяльнісний, які дають змогу визначити ступінь сформованості особистісної культури майбутніх юристів. Показники сформованості особистісної культури виступають індикаторами професійної зрілості здобувачів освіти, характеризують рівень їхньої професійної ідентичності, готовність до саморозвитку, відповідальної професійної діяльності та досягнення високих результатів у майбутній юридичній практиці. На основі визначених критеріїв і показників було виокремлено високий, достатній, середній та низький рівні сформованості особистісної культури майбутніх юристів. Запропонована рівнева характеристика стала підґрунтям для проведення констатувального етапу дослідження, здійснення початкової діагностики та організації педагогічного експерименту.

Визначення педагогічних умов формування особистісної культури майбутніх юристів ґрунтувалося на комплексному аналізі педагогічних, психологічних, культурологічних, лінгвістичних та правничих досліджень, а також результатах апробації наукових ідей під час участі в конференціях, науково-практичних семінарах, круглих столах та методичних заходах. У результаті дисертантом було обґрунтовано такі педагогічні умови: інтеграція акмеологічного змісту в професійну підготовку майбутніх юристів; забезпечення ціннісно-смыслового ставлення до професії юриста; залучення майбутніх юристів до правопросвітницької та соціально-комунікативної діяльності в юридичних клініках; орієнтація практичної підготовки майбутніх юристів на досягнення особистісного і професійного «акме». Реалізація зазначених умов має комплексний характер і забезпечує створення сприятливого освітнього середовища для розвитку особистісної культури майбутніх юристів, поєднуючи кращі надбання вітчизняного педагогічного досвіду із сучасними інноваційними освітніми технологіями.

Розроблена структурно-функціональна модель формування особистісної культури майбутніх юристів охоплює взаємопов'язані цільовий, теоретико-методологічний, організаційно-змістовий та результативний блоки. Їх зміст послідовно відображає мету і завдання дослідження, концептуальні підходи, загальнодидактичні та спеціальні принципи, структуру досліджуваного феномена, визначені педагогічні умови, змістове наповнення освітнього процесу, форми і методи його реалізації, а також критерії, показники та рівні сформованості особистісної культури майбутніх юристів.

У третьому розділі **«Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу»** обґрунтовано логіку експериментальної роботи відповідно до мети і завдань дослідження, згідно з якою здійснено: експериментальну перевірку ефективності обґрунтованих педагогічних умов та розробленої структурно-функціональної моделі формування особистісної культури майбутніх юристів. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на засадах акмеологічного підходу та була інтегрована в освітній процес закладів вищої освіти шляхом використання потенціалу гуманітарних дисциплін, зокрема «Іноземної мови за професійним спрямуванням», «Філософії», «Психології», «Української та зарубіжної культури».

Результати констатувального етапу засвідчили недостатній рівень сформованості особистісної культури значної частини майбутніх юристів. Було встановлено недостатній розвиток інтелектуально-пізнавального, ціннісно-сміслового, соціально-комунікативного та практико-діяльнісного компонентів, що не повною мірою відповідало сучасним вимогам до професійної підготовки майбутніх юристів на засадах акмеологічного підходу. Проведена діагностика дозволила виявити низку проблем і суперечностей в організації освітнього процесу, які стримують професійне та особистісне становлення майбутніх фахівців юридичної галузі. Комплексна діагностика, яка включала анкетування, тестування, контрольні зрізи, аналіз проблемно-ситуативних завдань, етичних дилем та результатів вивчення гуманітарних дисциплін, дала змогу оцінити рівень розвитку когнітивних, комунікативних, аксіологічних і практичних характеристик особистісної культури майбутніх юристів. Порівняльний аналіз результатів контрольних та експериментальних груп засвідчив позитивну динаміку за всіма визначеними критеріями сформованості особистісної культури. В експериментальних групах спостерігалось суттєве зростання кількості студентів із високим рівнем сформованості особистісної культури (з 9,17 % до 26,61 %), водночас частка осіб із середнім рівнем зменшилася з 44,95 % до 37,61 %, а з низьким – із 7,34 % до 1,83 %.

Позитивні результати були досягнуті завдяки комплексному впровадженню педагогічних умов, які передбачали поєднання традиційних форм практичної підготовки з інноваційними освітніми технологіями. Зокрема, використовувалися можливості юридичних клінік, технології VR/AR, методи імітаційного та біографічного моделювання, аналіз судових кейсів, акмеограми,

тренінги ціннісного розвитку, розв'язання етичних дилем та спеціальні психологічні методики професійної комунікації. Достовірність отриманих результатів підтверджено засобами математичної статистики, зокрема шляхом застосування критерію Пірсона (χ^2). Отримані результати переконливо засвідчили, що ефективність формування особистісної культури майбутніх юристів значною мірою залежить від цілеспрямованого впровадження акмеологічного підходу, реалізації обґрунтованих педагогічних умов, використання структурно-функціональної моделі та відповідного навчально-методичного забезпечення освітнього процесу.

Слід відзначити, що загальні висновки відповідають поставленим завданням, обґрунтованість і переконливість яких засвідчують самостійність і логічність суджень, достатню наукову підготовленість здобувача. Позитивно розцінюємо представлену у додатках наукову інформацію, а таблиці та рисунки увиразнюють уявлення про цілісність дослідження, проведеного дисертантом. Список використаних джерел зроблено з дотриманням встановлених вимог. Серед переваг дослідження варто назвати чіткість і логічність побудови змісту, дозованість викладу ключових понять, повноту й достатню обґрунтованість наукових положень і висновків, культуру викладу тексту з дотриманням наукової етики.

Достовірність і наукова новизна одержаних результатів, повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Одержані наукові результати, що подані до захисту, є особистим досягненням здобувача. Аналіз змісту публікацій, які розкривають науковий зміст дисертації, свідчить, що їм притаманний конкретний і ціннісний характер, вони чітко аргументовані, узагальнення результатів педагогічного дослідження здійснено на належному методологічному рівні. Переконані, що автор обґрунтував отримані наукові результати завдяки використанню засобів наукового пізнання, інтегруванню загальнонаукових і спеціальних методів, математично-статистичному обробленню відомостей для достовірності емпіричних результатів, що представлені в дисертації, яка має класичну структуру: анотації (українською та англійською мовами), вступ, три розділи, висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел і додатки.

Зміст дослідження відображено в наукових працях автора, серед яких 5 наукових статей (1 у співавторстві) у фахових виданнях України (три видання входять до міжнародних наукометричних баз даних), 1 стаття – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 8 публікацій (1 у співавторстві) – у збірниках матеріалів наукових конференцій, 1 навчально-методичний посібник, 1 методичні вказівки. Кількість публікацій та їхнє змістове наповнення підтверджують повноту викладу дослідницьких результатів, здійснених на теоретико-методичному, експериментальному та формувальному рівнях наукових устремлінь. Аналіз змісту дисертаційної роботи засвідчує дотримання здобувачем вимог до академічної доброчесності в повному обсязі.

Значущість дослідження для науки і практики, шляхи його використання. Отримані в дисертаційній роботі результати розширюють межі

аналізованого явища в філософії, педагогіці, компаративістиці на рівні теоретичних обґрунтувань та підходів щодо розуміння сутності досліджуваного поняття, а експлікація освітнього потенціалу педагогічних умов формування особистісної культури майбутніх юристів зміщує фокус із вузькоспеціалізованої «технократичної» підготовки на формування цілісного суб'єкта культури, здатного до безперервної самоактуалізації та духовного зростання в умовах правової трансформації суспільства.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Проведений аналіз дисертаційної роботи Бовгирі Д. Д. дає підстави констатувати загальну позитивну оцінку її виконання. Водночас рецензоване дослідження, як і будь-яка інша розвідка, має характер живого пошуку, тому окреслює простір для дискусійних положень та зауважень, що викладені нижче.

1. Заслуговує на схвалення використання інноваційних імерсивних технологій (VR/AR) у процесі формування особистісної культури майбутніх юристів, проте в роботі недостатньо розкрито організаційно-методичні аспекти їх упровадження, а також критерії оцінювання їхнього впливу на розвиток окремих компонентів особистісної культури студентів.

2. У роботі підтверджено ефективність запропонованих педагогічних умов за допомогою критерію Пірсона, проте доцільним було б доповнити статистичний аналіз іншими методами математичної обробки результатів, що дозволило б більш детально оцінити силу впливу запропонованих педагогічних умов на формування особистісної культури майбутніх юристів.

3. Окремі положення дисертації мають виразний філософсько-культурологічний характер, що розширює методологічні горизонти дослідження, однак подекуди призводить до певної переваги теоретичних узагальнень над конкретизацією педагогічних механізмів реалізації акмеологічного підходу в освітньому процесі закладів вищої освіти.

4. Зважаючи на важливість і актуальність порушеної здобувачем проблеми та з метою популяризації отриманих ним результатів, хочемо висловити побажання щодо видання посібника «Акмеологічні технології формування особистісної культури майбутніх юристів» за матеріалами дисертації.

Викладені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка є самостійним завершеним дослідженням, а отримані результати роблять вагомий внесок у теорію і практику професійної неперервної освіти.

Загальний висновок. Актуальність теми, самостійність і завершеність здійсненого дослідження, наукова новизна і практична значущість одержаних результатів, аналіз опублікованих наукових праць дає підстави зробити такий загальний висновок: дослідження Д. Д. Бовгирі на тему «Формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу», подана на здобуття ступеня доктора філософії повною мірою відповідає чинним вимогам, які висуваються до кваліфікаційних робіт зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки, вимогам до оформлення

дисертаційних досліджень, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року. Враховуючи зазначене, Бовгиря Дмитро Дмиторович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та психології
Волинського інституту післядипломної
педагогічної освіти



Неля КІНАХ

*Згідно з підписом Н.К. Кінах засвідчую
Методист Г. - Намалеє Світлана*